

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОРЕНЮК АНАСТАСІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.915: 343.911

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У
ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВНИМ ЗЛОЧИНАМ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент,
Расюк Едуард Вікторович
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Батиргарєєва Владислава Станіславівна,
Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
директор

кандидат юридичних наук
Куц Ігор Георгійович,
Акціонерне товариство «Альфа-Банк»,
експерт відділу правового забезпечення проектів, міжнародних
операцій та складних угод юридичного управління

Захист відбудеться 25 червня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 24 травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Злочинність неповнолітніх визначається як одна з найактуальніших кримінологічних проблем, що відображає не лише основні тенденції злочинних проявів у державі, а й виступає індикатором морального здоров'я суспільства й дає змогу спрогнозувати загальні перспективи і розвиток злочинності в майбутньому. Рецидивна злочинність неповнолітніх доволі специфічна: з одного боку, вона відноситься до дитячої делінквентності, а з іншого, переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність.

Рецидивна злочинність неповнолітніх тісно пов'язана з віковими межами (з 14 до 18 років). Однак згідно з законодавством України повну відповідальність за свої вчинки несе повнолітня людина, яка набуває додаткових прав й зобов'язань. Повнолітньою в Україні вважається людина з 18 років, а до досягнення цього віку – дитиною. У ст. 6 Сімейного кодексу України передбачено, що малолітньою є дитина віком до 14 років, а неповнолітньою – у віці від 14 до 18 років.

За даними Державної служби статистики України чисельність неповнолітнього населення в державі зменшується. Так, станом на 2013 рік вона становила 1 369,8 тисяч осіб, 2014 рік – 1 299,2, 2015 рік – 1 165,5, 2016 рік – 1 119,7, 2017 рік – 1 080, 2018 рік – 1 078,8¹. Відповідно й кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, теж зменшується з 8 781 (2013 року) до 4 750 (2018 року). При цьому частка неповнолітніх злочинців також зменшилась, зокрема у 2013 році було засуджено 5 911 неповнолітніх осіб, у 2014 – 4 875, у 2015 – 4 589, у 2016 – 3 474, у 2017 – 3 088 та у 2018 – 2 798². Водночас зі зниженням питомої ваги злочинності неповнолітніх тенденції рецидивних злочинів неповнолітніх залишаються стабільно високими й практично відображають стрічку рецидиву дорослих, за виключенням різкого зменшення у 2018 році, зокрема у 2013 році питома вага рецидиву злочинів неповнолітніх становила 30,7%, у 2014 – 29,5%, у 2015 – 24,6%, у 2016 – 23,9%, у 2017 – 21,6%, у 2018 – 16%. Крім того, підвищену суспільну небезпеку рецидиву неповнолітніх надає латентність, яка у 3-4 рази більша ніж офіційні показники, а також частка тяжких й особливо тяжких злочинів, що коливається щорічно від 51 до 69%³.

У зв'язку з наведеним, суспільно небезпечні прояви та наслідки рецидивної злочинності неповнолітніх потребують розроблення та застосування нових ефективних засобів запобігання цим злочинам, адже існуючі показали свою недієвість. Гуманізація покарань та створення інституту пробації в Україні у співпраці з релігійними організаціями мусять забезпечити позитивні результати запобігання рецидиву серед неповнолітніх.

Серед вітчизняних і зарубіжних учених, які свого часу вивчали окремі питання запобігання злочинності неповнолітніх, зокрема роль органів пробації та релігійних організацій у цій діяльності, можна відзначити: Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, І. Г. Богатирьова, В. В. Голіну, Б. М. Головкина, Н. В. Буруковську, Н. М. Градецьку, І. М. Даньшина, О. М. Джужу, А. І. Долгову,

¹ Розподіл постійного населення за окремими віковими групами у період 2013–2018 роки. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. Генеральна прокуратура України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst20191.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&_c=fo.

³ Результати опитування Інституту Горшеніна щодо стану злочинності в Україні. Обозреватель. URL: <https://www.obozrevatel.com/news/ukraintsi-vvazhayut-scho-zlochinnist-v-ukraini-zroslo-opituvannya.htm>.

В. М. Дрьоміна, В. П. Ємельянова, А. Є. Жалінського, В. І. Женунтія, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, К. Є. Ігошева, Т. Л. Кальченко, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецову, І. Г. Куца, О. О. Книженко, О. Г. Колба, Н. М. Крестовську, В. В. Лунєєва, І. М. Михайлову, Г. М. Міньковського, Г. Г. Мошака, М. В. Палія, Е. В. Расюка, О. Б. Сахарову, В. Я. Тація, А. П. Тузова, В. О. Тулякова, В. І. Шакуна, О. М. Яковлева, Н. В. Яницьку, А. О. Ярового, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець, О. Б. Янчука та інших.

Значну увагу проблемі створення ефективної системи запобігання рецидивній злочинності, зокрема й неповнолітніх, присвятила В. С. Батиргарєєва у докторській дисертації на тему: «Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні» (2010 рік). Участь інституту пробації у сфері виконання кримінальних покарань розкривала О. І. Богатирьова у своїй докторській дисертації на тему: «Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» (2014 рік). Також Л. І. Олефір у своїй кандидатській дисертації на тему: «Кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні» (2018 рік) висвітлила теоретично-прикладні засади діяльності уповноваженого органу з питань пробації в Україні.

Однак проблемі взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні не приділено достатньої уваги у працях кримінологів, а низка питань формування теоретичної та практичної бази для забезпечення такої взаємодії задля ефективного запобігання рецидиву злочинів неповнолітніх залишилася взагалі поза увагою науковців. Усі ці обставини й визначили актуальність теми дослідження та потребу посилення ефективності запобігання рецидиву злочинів неповнолітніх в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016; Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р; Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, схваленої Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених 3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 роки, Координаційному плані наукових досліджень з проблем віктимології; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 22 грудня 2015 року (протокол № 7) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 857, 2015 рік).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є формування теоретичних засад та науково обґрунтованих рекомендацій щодо взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні та їх застосування у практичній діяльності.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового розроблення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;
- розкрити витoki становлення та розвитку взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх;
- визначити правову природу взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;
- розглянути зарубіжний досвід співпраці органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх;
- розкрити сучасний стан та тенденції рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні;
- охарактеризувати орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;
- виокремити основні форми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;
- визначити шляхи вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;
- запропонувати перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні.

Предметом дослідження є взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використовувалися такі методи: *діалектичний* метод (дозволив розглянути всі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяти розумінню об'єкта дослідження в частині поєднання потреб наукових досліджень і практики взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні – розділи 1–3); *історико-правовий* метод (надав можливість дослідити стан наукового розроблення проблеми та її методологічні засади і визначити генезис становлення та розвитку взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні – підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий* метод (використаний при дослідженні окремих положень зарубіжного досвіду взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у

запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні – підрозділ 1.4); *формально-юридичний* метод (застосований при визначенні поняття рецидивної злочинності – підрозділ 2.3); *системно-структурний* і *функціональний* методи (дозволили розглянути правове регулювання взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні – підрозділи 1.3, 2.2, 2.3); *статистичний* метод (використаний для підтвердження отриманих теоретичних висновків даними аналізу офіційної статистики – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *соціологічний* метод (використаний під час вивчення архівних кримінальних проваджень (справ), узагальненні результатів анкетування співробітників підрозділів пробації та секторів ювенальної пробації, співробітників виховних колоній України та неповнолітніх засуджених – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1), *логіко-юридичний* метод (надав можливість сформулювати пропозиції щодо вдосконалення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні – підрозділ 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 90 неповнолітніх засуджених, які перебувають у виховних колоніях України (Державна установа «Ковельська виховна колонія», Державна установа «Курязька виховна колонія ім. А.С. Макаренка»), 21 співробітника виховних колоній України (Державна установа «Ковельська виховна колонія», Державна установа «Курязька виховна колонія ім. А.С. Макаренка»), а також 100 співробітників підрозділів пробації та 28 – секторів ювенальної пробації України у таких областях як Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Харківська, та м. Києві, статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України, офіційні дані Єдиного державного реєстру судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним кримінологічним дослідженням взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, в якому запропоновано шляхи удосконалення запобігання їм, сформульовано та обґрунтовано низку положень та висновків, нових у концептуальному плані та важливих для кримінологічної науки, а також правозастосовної практики, зокрема:

вперше:

– сформульовано авторське визначення «ювенальна пробація» – це комплекс наглядових та соціально-виховних заходів щодо осіб віком від 14 до 18 років, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та звільнених від відбування покарання з випробуванням, які застосовуються з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх, спрямованих на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків, забезпечення суду інформацією, що характеризує неповнолітнього обвинуваченого, а також застосування адміністративних стягнень;

– надано кримінологічний портрет сучасного неповнолітнього рецидивного злочинця – це особа 17 років (89%), працює (45,2%) або навчається (33,5%), вихованець повноцінної родини (76,3%), неодружений (93%), житель міста або селища міського типу (77,8%); вчиняє злочини у групі (45%), невеликої та середньої тяжкості (92%), зокрема корисливого і корисливо-насильницького спрямування (у середньому 60%) у переважній більшості крадіжки – 68% та грабежі – 12,2%, з нечітко вираженим умислом (70%); середнього рівня інтелекту (74%), небагатим життєвим досвідом, що поєднується з обмеженістю поглядів і примітивністю дозвільно-культурних потреб (90%), неадекватною самооцінкою (78% завищеною або навпаки), емоційно нестійкий (78%), легковажний (67%), невпевнений або зі страхом перед труднощами (42%), низьким рівнем емоційного інтелекту (35%), не здатний до співчуття (33%), енергійний, цілеспрямований й упертий (86%), низьким самоконтролем (90%);

– розроблено Порядок про взаємодію уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями, який визначає механізм взаємодії уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями, під час здійснення ними комплексу заходів щодо соціально-виховної роботи та нагляду за засудженими до покарань та особливості здійснення релігійної діяльності, пов'язаної з пробацією щодо неповнолітніх;

– аргументовано потребу доповнення Кримінально-виконавчого кодексу України статтею 128-2 «Душпастирська опіка суб'єктів пробації, богослужіння і релігійні обряди в органах пробації» та Закону України «Про пробацію» статтею 11-1 «Постпенітенціарна пробація»;

удосконалено:

– кримінологічну характеристику рецидивних злочинів неповнолітніх з такими характерними ознаками: рецидив неповнолітніх зменшується, хоч й залишається високим; коефіцієнти інтенсивності і судимості рецидиву неповнолітніх демонструють поступове зниження протягом усього періоду; структурні зрушення показують зниження питомої ваги злочинності неповнолітніх, а рецидивні злочини неповнолітніх характеризуються стабільно високим рівнем й практично відображають тенденції рецидиву дорослих, за виключенням різкого зменшення у 2018 році; структура рецидивної злочинності неповнолітніх має певні особливості, зокрема переважають злочини корисливого та корисливо-насильницького спрямування (у середньому 60%); висока частка тяжких злочинів у рецидивній злочинності неповнолітніх (перевищує 65%); більшість таких злочинів (77,8%) вчиняється у містах та селищах міського типу; високий рівень латентності у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований; на тлі прогнозу зменшення злочинності неповнолітніх відбувається прогнозоване зменшення рецидивної злочинності неповнолітніх (у найближчі 2 роки);

– досудовий вид пробації, зокрема у частині підготовки досудової доповіді щодо неповнолітнього, яка містить результати незалежного соціального дослідження обвинуваченого, зокрема: розширити терміни на підготовку досудової доповіді, яка має бути інформативно повною; прибрати перешкоди щодо залучення персоналу органів пробації до кримінального процесу, що створюються деякими суддями; залучати волонтерів та громадські, благодійні, релігійні організації для

інформативної допомоги у підготовці досудової доповіді, зокрема й тієї, яка характеризує неповнолітнього обвинуваченого;

– форми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні;

дістало подальший розвиток:

– стан дослідження взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, у результаті чого було виокремлено чотири напрями дослідження проблеми;

– періодизація становлення і розвитку взаємодії інституту пробації з релігійними організаціями на території України залежно від її законодавчого закріплення;

– кримінологічна ситуація щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми в Україні, зокрема й рецидивних, де виділено декілька періодів: I-й (1990–1995 роки) – зростання злочинів за участі неповнолітніх; II-й (1996–2003 роки) – поступового зниження злочинів неповнолітніх; III-й (2004–2012 роки) – стрімке зниження кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми; IV-й (2013–2018 роки) – швидке падіння кількості зареєстрованих правопорушень, вчинених неповнолітніми;

– шляхи удосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у боротьбі із рецидивною злочинністю неповнолітніх, що мають реалізовуватись на трьох рівнях: державному, громадському та особистісному.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у:

законотворчій діяльності – шляхом удосконалення правових підстав реалізації взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні (лист народного депутата України від 6 лютого 2019 року);

практичній діяльності – при удосконаленні взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні (акт філії Державної установи «Центр пробації» у м. Києві та Київській області від 11 січня 2019 року).

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, а також під час проведення різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників органів з питань пробації (акти Національного університету державної фіскальної служби України від 24 травня 2018 року; Державного науково-дослідного інституту МВС України від 17 квітня 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У статті «Нормативно-правове забезпечення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх», підготовленій спільно з М. В. Палієм, автором визначено проблеми правового

регулювання взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні (особистий внесок автора – 50%).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ. Результати дослідження були оприлюднені та доповідались на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах: «Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування» (м. Ірпінь, 1 березня 2018 року); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 21 квітня 2018 року); «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави», (м. Харків, 30 листопада 2018 року); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення», (м. Київ, 22 березня 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 10 наукових публікаціях, з яких 5 статей – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна у зарубіжному юридичному виданні (Республіка Молдова), чотири у збірниках тез наукових доповідей, що оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях і під час проведення круглих столів.

Структура дисертації. Робота складається із анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (226 найменувань на 27 сторінках) і одинадцяти додатків на 31 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 263 сторінки, обсяг основного тексту дисертації – 192 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх впровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні та практичні аспекти дослідження проблеми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан дослідження взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні»* наголошено на тому, що всебічного, комплексного дослідження питання взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх у вітчизняних кримінологічній, кримінально-правовій та кримінально-виконавчій науках раніше не здійснювалося.

Виокремлено чотири напрями дослідження проблеми, що ґрунтується на аналізі праць науковців, які присвячені піднятій проблемі, зокрема: 1) окремі питання діяльності органів пробації розглядались у працях: І. Г. Богатирьова,

О. І. Богатирьової, Н. В. Буруковської, В. М. Дрьоміна, В. А. Кирилук, О. О. Книженко, О. Г. Колба, М. О. Колесник, Н. М. Крестовської, І. М. Михайлової, Л. І. Олефір, М. С. Пузирьова, Д. В. Ягунова, І. С. Яковець та ін.; 2) роль релігійних організацій у запобіганні злочинності неповнолітніх були предметом досліджень: А. О. Кислоого, Д. В. Миронович, М. В. Палія, В. Ф. Піддубної, С. Р. Продивус, В. В. Проскури, О. С. Турчиної, О. О. Шкути та ін.; 3) на дисертаційному рівні окремі питання запобігання злочинності неповнолітніх досліджувалися у таких науках: педагогічних – П. В. Вівчарем, В. В. Коваль, І. І. Парфановичем; психологічних – Н. В. Гресою, Н. Ю. Максимовою, О. М. Павликом; юридичних – Ю. А. Абросімовою, І. В. Бакланом, Р. І. Благутою, О. І. Бугерою, В. М. Бурдіним, І. П. Васильківською, Є. М. Вечеровою, Д. Л. Виговським, С. Ф. Денисовим, О. М. Джужею, Т. І. Дмитришиною, Т. Л. Кальченко, А. О. Клевцовим, М. М. Корчовим, Н. М. Крестовською, Н. М. Пісоцькою, С. Г. Поволоцькою, Т. І. Пономарьовою, О. О. Севериним, В. В. Стадніком, О. С. Стеблинською, Н. Б. Хлистовою, Н. В. Яницькою та ін.; 4) на концептуальному рівні, де вивчалися окремі аспекти діяльності органів пробації, запобігання рецидивній злочинності неповнолітніх та співпраця релігійних організацій з пенітенціарними установами з метою виправлення та ресоціалізації засуджених, зокрема – у докторських дисертаційних дослідженнях В. С. Батиргарєвої, О. І. Богатирьової та О. О. Шкути.

Водночас, враховуючи чималу кількість наукових праць та розроблень, до сьогодні відсутні доктринальні та законодавчі засади взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидиву злочинів неповнолітніх у державі, а тому усі питання, пов'язані з цим процесом, залишилися поза увагою.

У підрозділі 1.2 *«Витоки становлення та розвитку взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх»* проаналізовано історію виникнення та становлення інституту пробації у Великобританії, США та Україні.

Звернено увагу на те, що інститут пробації у зарубіжних країнах існує досить давно. Так, у США пробація почала використовуватись у 1843 році, у Великобританії – з 1820 року. В Україні ж процес впровадження цього інституту на практиці у діяльність органів кримінально-виконавчої системи розпочався лише у 2002 році.

На основі аналізу наукових праць та законодавчих актів представлено авторську періодизацію становлення та розвитку інституту пробації в Україні, за критерієм законодавчого закріплення.

У підрозділі 1.3 *«Правова природа взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні»* розглянуто нормативно-правові акти, які регулюють взаємодію органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні.

Доведено, що взаємодія органів пробації з релігійними організаціями повинна нормативно регулюватися у національному законодавстві із визначенням меж співпраці та впливу на неповнолітніх осіб релігійними організаціями, що своєю чергою значно підвищить результативність роботи органів пробації.

З'ясовано, що богослужіння і релігійні обряди в колоніях проводяться за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час в установу виконання покарань. При цьому адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів, бере участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії. Зазначено, що законодавцем передбачено активне залучення релігійних організацій до роботи із засудженими в установах виконання покарань. Водночас у вітчизняному законодавстві відсутні норми, які регулюють діяльність релігійних організацій в органах пробації. Тому обґрунтовано необхідність доповнити Кримінально-виконавчий кодекс України статтею 128-2 такого змісту: «Душпастирська опіка суб'єктів пробації, богослужіння і релігійні обряди в органах пробації».

У підрозділі 1.4 «Зарубіжний досвід співпраці органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх та можливості його імплементації у вітчизняне законодавство» розглянуто досвід країн Австрії, Швеції, Франції, Італії, Німеччини, Латвії, Фінляндії, Великобританії, Канади, США, Чехії тощо щодо співпраці органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх.

Звернено увагу на те, що в зарубіжних країнах процес застосування пробації до неповнолітніх законодавчо закріплено в окремих нормативно-правових актах з ювенальної юстиції, зокрема у Фінляндії – «Акт стосовно неповнолітніх» (1943), у Шотландії «Закон про соціальну діяльність» (1971), в Австрії – «Закон про ювенальну юстицію» (1989), у Німеччині – «Судовий акт стосовно неповнолітніх» (1953), у Чехії – «Про відповідальність неповнолітніх за злочинні дії та правосуддя у справах стосовно неповнолітніх» (Акт ювенальної юстиції, 2004) та інші.

Наголошено на тому, що в Україні не існує закону, який регулював би питання ювенальної юстиції. Лише у 2018 році був підготовлений експертами Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) спільно з Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх в Україні проект Закону «Про юстицію щодо дітей». Зауважено, що Україна повинна імплементувати зарубіжний досвід нормативного закріплення ювенальної юстиції й врегулювати чинне законодавство, що значно підвищить ефективність запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх. Запропоновано впровадження у вітчизняну концепцію пробації практики зарубіжної пробації із залучення до співпраці релігійних організацій, метою яких є запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх.

Розділ 2 «Засади практичної реалізації взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сучасний стан та тенденції рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні» розглядаються рівень, структура, географія, динаміка, прогнозування, а також складено портрет особи злочинця й проаналізовано чинники.

Рівень злочинності неповнолітніх, зокрема й рецидивної, у відносних величинах розкривають коефіцієнти на 100 000 населення: інтенсивності у 2013 році – 19,3, 2014 – 16,4, 2015 – 16,7, 2016 – 12,2, 2017 – 13,2, 2018 – 11,2; судимості у 2013 році – 15,3, 2014 – 12,7, 2015 – 12,6, 2016 – 9,6, 2017 – 8,6, 2018 – 7,8;

судимості рецидиву неповнолітніх у 2013 році – 4,7, 2014 р. – 3,7, 2015 – 3,1, 2016 – 2,3, 2017 – 1,9, 2018 – 1,3; злочинної активності відображає тенденції коефіцієнту судимості й також демонструє поступове зниження протягом усього періоду; віктимності у країні, зокрема 2013 рік – 744, 2014 р. – 693, 2015 – 722, 2016 – 1 043, 2017 р. – 882, 2018 – 817. При цьому щодо неповнолітніх тенденції зберігаються, тобто зростання відбувається протягом усього періоду.

Структура злочинності неповнолітніх у загальній структурі злочинності демонструє деяке зниження в останні роки, зокрема питома вага у 2013 році – 4,8%, 2014 – 4,8%, 2015 – 4,8%, 2016 – 4,6%, 2017 – 4%, 2018 – 3,8%. Встановлено, що структура рецидивної злочинності неповнолітніх має певні особливості, зокрема переважають злочини корисливого та корисливо-насильницького спрямування (у середньому 60%). Найчастіше неповнолітні повторно вчиняють крадіжки (68%), грабежі (27,5%) та заволодіння чужим транспортним засобом (13,6%).

Динаміку злочинності неповнолітніх та рецидивної її частини, зокрема розкриває базисний і ланцюговий темпи зростання або зниження, абсолютний приріст, середньорічний темп приросту та середньорічний абсолютний приріст, що розраховувався базисним і ланцюговим способами. Так, темп базисний (2013 рік) у 2014 р. – 85%, 2015 р. – 81,7%, 2016 р. – 59,6%, 2017 р. – 63,9%, 2018 р. – 54,1%; темп ланцюговий у 2014 р. – 85%, 2015 р. – 96%, 2016 р. – 72,9%, 2017 р. – 107,2%, 2018 р. – 84,7%; базисний абсолютний приріст у 2014 р. – (-1314), 2015 р. – (-1610), 2016 р. – (-3 551), 2017 р. – (-3 173), 2018 р. – (-4 031); ланцюговий абсолютний приріст у 2014 р. – (-1 314), 2015 р. – (-296), 2016 р. – (-1 941), 2017 р. – (378), 2018 р. – (-858); середньорічний абсолютний приріст показує зменшення на 806,2; середньорічний темп приросту показує зменшення на 45,9%.

Екстраполяційний прогноз свідчить про майбутні тенденції до зниження як злочинності неповнолітніх в цілому до 4 500 злочинів у 2020 році, так й зменшення кількості засуджених за кримінальні правопорушення неповнолітніх до 2 390 осіб у 2020, зокрема й неповнолітніх повторно засуджених за кримінальні правопорушення до 220 осіб у 2020 році.

Домінантними чинниками такого зниження злочинності неповнолітніх в державі, зокрема рецидивної, що визначили опитані співробітники виховних колоній та уповноважених органів з питань пробації, є поступове скорочення населення України (80% опитаних), виїзд молоді з метою працевлаштування за кордон (75%), відсутність офіційної реєстрації злочинів на територіях з традиційно високим рівнем злочинності – в окупованих частинах Донецької та Луганської областей, Автономній Республіці Крим (72%).

У підрозділі 2.2 «*Орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні*» відзначається, що пробація є набагато ширшим поняттям, яке включає в себе як покарання, не пов'язане з позбавленням волі, так і комплекс наглядових та соціально-виховних заходів, спрямованих на виправлення особи злочинця з метою запобігання рецидиву у майбутньому, а також співпрацю з різноманітними державними та недержавними інституціями для забезпечення реалізації вказаних заходів. При цьому пробація щодо неповнолітніх злочинців спрямована на мотивацію позитивних змін їх особистості та поліпшення соціальних стосунків у суспільстві.

В органах пробації статистичні дані щодо неповнолітніх за 2017–2018 роки є такими: 2 418 засуджених пройшли за обліком в уповноважених органах з питань пробації з яких станом на сьогодні 988 засуджених перебуває на обліку у підрозділах пробації. При цьому 149 (15%) неповнолітніх перебуває на обліку у секторах ювенальної пробації, 958 (97%) неповнолітніх звільнені від відбування покарання з випробуванням, а 30 (3%) – засуджені до покарання у виді громадських робіт. Водночас 78 (3,2%) засуджених вчинили повторні кримінальні правопорушення.

Наголошено на тому, що в законодавстві нашої держави відсутнє визначення поняття «ювенальна пробація». У зв'язку з цим запропоновано авторське визначення цього поняття.

У підрозділі 2.3 *«Основні форми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні»* зазначено, що релігійна організація може брати участь у процесі боротьби зі злочинністю через створення певного релігійного простору, в якому діятимуть особливі моральні та духовні стандарти. Успішною умовою перевиховання неповнолітнього суб'єкта пробації є включення його в таке середовище, натомість релігійні організації, які мають істотний духовний потенціал, можуть зіграти важливу роль в боротьбі з рецидивною злочинністю неповнолітніх і її соціальними наслідками.

Сектори ювенальної пробації та підрозділи пробації підтверджують співпрацю з релігійними організаціями (6 із 13), зокрема 80% опитаних співробітників вказали, що релігійні організації сприяють запобіганню рецидивній злочинності неповнолітніх. Перешкодами співпраці є відсутність законодавчо врегульованого механізму й форм співпраці (73%) та низький рівень авторитету релігійних організацій серед неповнолітніх засуджених (64%). Натомість 90 опитаних засуджених неповнолітніх виховних колоній України зазначили, що заходи, які проводяться релігійними організаціями, позитивно впливають на їх виправлення, зокрема релігійна діяльність допомагає їм: розкаятися у вчиненому (84%), подолати духовну кризу (72%), знайти сенс життя (70%), формувати відносини відмови від насильства, милосердя, співчуття та терпіння (55%), стимулювати правомірну поведінку (74%), що підтверджує необхідність розширення релігійної діяльності у сфері пробації.

Розділ 3 «Удосконалення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Шляхи вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні»* визначено, що одним із шляхів покращення практичної діяльності органів пробації у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх є залучення на волонтерських засадах релігійних організацій, які сприяють заохочуванню неповнолітніх правопорушників та їх сімей до встановлення конструктивних зв'язків та більш широких контактів із суспільством через консультації та інші форми допомоги, відповідно до своїх можливостей та з урахуванням потреб неповнолітніх правопорушників. Констатовано, що наразі інститут волонтерства є правовим підґрунтям співробітництва пробації з релігійними організаціями та спрощенням процесу ресоціалізації злочинця, зокрема неповнолітнього. Так,

активне залучення волонтерів з релігійних організацій значно зменшить навантаження на співробітників пробації та надасть реальну, безкоштовну допомогу у роботі з неповнолітніми рецидивними злочинцями. При цьому зауважено, що відповідно до статті 21 Закону України «Про пробацію» орган пробації під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому законом та іншими нормативно-правовими актами порядку з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями. Ураховуючи це, акцентовано увагу на необхідності реалізації взаємодії органу пробації з релігійною організацією не лише як з волонтером пробації, а й як із самостійним суб'єктом системи запобігання злочинності неповнолітніх, що своєю чергою актуалізує питання розроблення правового підґрунтя такої співпраці.

У підрозділі 3.2 «Перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні» доведено, що одним із напрямів підвищення ефективності взаємодії органів пробації з релігійними організаціями є законодавче закріплення положень такої співпраці. На основі цього розроблено проект Порядку взаємодії уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями.

Наголошено на тому, що вказаний порядок визначатиме алгоритм взаємодії уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями і запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Необхідність прийняття вказаного проекту підтримали й практичні працівники підрозділів пробації та секторів ювенальної юстиції (78,5% опитаних).

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні системи взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Найголовніші з них такі:

1. З'ясовано, що формування теоретичної та практичної бази для взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні полягає у подальших наукових дослідженнях, в яких проблеми діяльності органу пробації вивчалися окремо, а не у сукупності з релігійними організаціями. Недостатньо вивченими та обґрунтованими залишаються питання, що мають теоретико-прикладне значення та суттєво впливають на ефективність взаємодії релігійних організацій з органами пробації у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх: а) не розкрито форми та порядок такої взаємодії; б) недостатньо досліджено історичні витоки та зарубіжний досвід цієї проблеми; в) невивченими є правова регламентація участі релігійних організацій у запобіжній діяльності органів пробації щодо рецидивних злочинів неповнолітніх та їх кримінологічна характеристика в Україні; г) не визначено кримінологічний портрет сучасного неповнолітнього рецидивного злочинця; г) потребують переосмислення та теоретичного розроблення шляхи і перспективи розвитку взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіжній діяльності такого виду злочинам.

2. Аналізуючи становлення й розвиток взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх, що ґрунтувався на зарубіжних і вітчизняних наукових працях та законодавчих актах, запропоновано авторську періодизацію становлення та розвитку взаємодії інституту пробації з релігійними організаціями в Україні, яку умовно поділено на три періоди: 1) 2002 –2008 роки – співпраця з релігійними організаціями в межах реалізації пілотних проектів щодо впровадження системи пробації в українську кримінально-виконавчу систему (пілотний проект «Дім на півдороги», реалізований ВБО «Конвіктус Україна» та Шведським урядом); 2) 1) 2008 –2015 роки нормативне закріплення пробації, зокрема і окремих положень взаємодії з релігійними організаціями, у державних концепціях (Концепція реформування кримінальної юстиції України затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 та Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схвалена Указом Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008); 3) 2015 – дотепер – прийняття закону України «Про пробацію», який значно деталізував основні засади реалізації інституту пробації в Україні, з-поміж іншого визначено поняття пробації, її місце, роль та основні завдання, а також ключові аспекти взаємодії органів пробації з державними і недержавними організаціями, зокрема релігійними. На основі цього закону активізувалась робота з розроблення і прийняття інших законів та підзаконних актів, що стосуються окремих напрямів пробації.

3. З'ясовано, що у жодному нормативно-правовому акті немає норми, яка б сприяла залученню релігійних організацій співробітниками органів пробації до запобіжної діяльності рецидиву неповнолітніх. Відповідно запропоновано Кримінально-виконавчий кодекс України доповнити статтею 128-2 такого змісту:

«Душпастирська опіка суб'єктів пробації, богослужіння і релігійні обряди в органах пробації

1. Душпастирська опіка суб'єктів пробації – діяльність в уповноважених органах з питань пробації священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб суб'єктів пробації, їх духовне виховання з метою запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

2. Заходи душпастирської опіки не повинні порушувати порядок виконання застосованих за рішенням суду та відповідно до закону наглядових та соціально-виховних заходів до суб'єктів пробації.

3. Зустрічі священнослужителів (капеланів) із суб'єктами пробації відбуваються за згодою керівництва уповноважених органів з питань пробації та за попередньою домовленістю щодо часу та місця.

4. Богослужіння і релігійні обряди за участі суб'єктів пробації проводяться за сприяння уповноважених органів з питань пробації або за зверненням релігійної організації шляхом укладення договору про співпрацю (Меморандуму). Керівництво та співробітники уповноважених органів з питань пробації не мають виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії.

5. Договори про співпрацю можуть укладатися тільки з представниками релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку».

4. Висвітлено зарубіжний досвід співпраці органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх та можливості його імплементації у вітчизняне законодавство.

Запропоновано запозичити в національний механізм пробації України такі інструментарії, зокрема: широке залучення до роботи органів пробації громадянського суспільства, зокрема різних недержавних соціальних інститутів, благодійних фондів, установ освіти, інших структур громадянського суспільства та релігійних організацій; розгляд питання щодо створення спеціальних асоціацій, які діятимуть при уповноважених органах з питань пробації та займатися питаннями залучення різного роду громадських об'єднань, серед інших і релігійних організацій; введення штатних одиниць капеланів (представників офіційно зареєстрованих релігійних організацій України) в підрозділи пробації та сектори ювенальної пробації; впровадження програм відновлення для неповнолітніх (запровадження медіації не лише на рівні пілотних проектів); прийняття нормативного документа про юстицію щодо дітей (завершення опрацювання та прийняття законопроекту «Про юстицію щодо дітей»).

5. Кримінологічний аналіз сучасного стану та тенденцій рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні показав, що структура рецидивної злочинності неповнолітніх у загальній структурі неповнолітньої злочинності демонструє деяке зниження в останні роки, зокрема питома вага злочинів корисливого та корисливо-насильницького спрямування (у середньому 60%), з них: крадіжки (68%), грабежі (27,5%) та заволодіння чужим транспортним засобом (13,6%).

Динаміка злочинності неповнолітніх, зокрема рецидивної, демонструє зменшення, зокрема середньорічний абсолютний приріст (зменшення на 806,2), і темп приросту у відносних величинах (зменшення на 45,9%).

На основі кримінологічного аналізу сформульовано портрет сучасного неповнолітнього рецидивного злочинця – це особа 17 років (89%), працюючий (45,2%) або навчається (33,5%), вихованець повноцінної родини (76,3%), неодружений (93%), житель міста або селища міського типу (77,8%); вчиняє злочини у групі (45%), невеликої та середньої тяжкості (92%), зокрема корисливого і корисливо-насильницького спрямування (у середньому 60%), у переважній більшості крадіжки – 68% та грабежі – 12,2%, з нечітко вираженим умислом (70%); середнього рівня інтелекту (74%), небагатим життєвим досвідом, що поєднується з обмеженістю поглядів і примітивністю дозвільно-культурних потреб (90%), неадекватною самооцінкою (78% завищеною або навпаки), емоційно нестійкий (78%), легковажний (67%), невпевнений або зі страхом перед труднощами (42%), низьким рівнем емоційного інтелекту (35%), не здатний до співчуття (33%), енергійний, цілеспрямований та упертий (86%), з низьким самоконтролем (90%).

Виокремлено детермінанти рецидивної злочинності неповнолітніх, зокрема: неефективність профілактичної роботи правоохоронних органів та органів у справах дітей; відсутність допомоги з соціалізації у суспільстві після виконання покарання (відсутність допомоги у влаштуванні на навчання, працевлаштуванні, забезпеченні

житлом, одягом та ін.); відсутність соціальної, психологічної та духовно-моральної допомоги в адаптації у суспільстві після відбутого покарання; недоліки в освітньому, культурному, духовно-просвітницькому та моральному вихованні підлітків як з боку сім'ї, так і суспільства; повернення у сім'ю, де існує насильство; негативний вплив дорослого оточення, зокрема дорослих злочинців; байдужість дорослих до різного роду проблем підлітків, які призводять до скоєння кримінальних правопорушень; генетичні особливості особи неповнолітнього (інтелект, темперамент, психічні хвороби); низький рівень зайнятості підлітків; застосування до особи покарання у виді позбавлення волі, що накладає відбиток кримінального майбутнього; високий рівень латентності злочинності неповнолітніх, зокрема рецидивної.

6. Запропоновано авторське визначення «ювенальна пробація» – комплекс наглядових та соціально-виховних заходів щодо осіб віком від 14 до 18 років, засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та звільнених від відбування покарання з випробуванням, які застосовуються з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх, спрямованих на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків, забезпечення суду інформацією, що характеризує неповнолітнього обвинуваченого, а також застосування адміністративних стягнень.

7. Виокремлено форми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, до яких віднесено: участь релігійних організацій у підготовці досудової доповіді щодо неповнолітнього обвинуваченого шляхом здійснення допомоги уповноваженому органу з питань пробації у наданні та зборі інформації, що характеризує неповнолітнього обвинуваченого, у розробленні пробаційних програм на державному рівні, у реалізації пробаційних та індивідуальних програм стосовно неповнолітніх суб'єктів пробації; здійснення душпастирської опіки з неповнолітніми суб'єктами пробації, проведення релігійних обрядів (богослужінь, літургій, «сповіді гріхів» та ін); духовне, освітнє та культурне виховання суб'єктів пробації (проведення спільних лекцій та бесід з неповнолітніми злочинцями; забезпечення релігійною літературою; проведення мистецьких заходів); спільна організація та проведення благодійних акцій з метою допомоги неповнолітнім суб'єктам пробації; подальша духовна та матеріальна підтримка осіб, звільнених з місць позбавлення волі, а також колишніх суб'єктів пробації (утримання особи у релігійному середовищі, допомога в пошуку житла, роботи, освіти та інше); проведення круглих столів та конференцій з метою вдосконалення спільної діяльності в боротьбі з рецидивною злочинністю неповнолітніх; реабілітація неповнолітніх злочинців; допомога у відновленні соціально корисних зв'язків із родичами; сприяння в соціальній адаптації неповнолітніх правопорушників та повернення їх в сім'ю; надання підтримки у подоланні алкогольної та наркотичної залежностей та інші.

8. Розкрито шляхи вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у сфері боротьби із рецидивною злочинністю неповнолітніх, яке має відбуватися на трьох рівнях: державному (прийняття

спеціальних загальнодержавних та локальних нормативно-правових актів, що стосуються практичної діяльності уповноважених органів з питань пробації та релігійних організацій; здійснення державного фінансування діяльності релігійних організацій, пов'язаної з пробацією, створення єдиного реєстру релігійних організацій, які здійснюють діяльність пов'язану з пробацією; розширення штатної чисельності працівників уповноважених органів з питань пробації шляхом введення посади капелана в штатну структуру підрозділів пробації та секторів ювенальної пробації, запровадження навчальних курсів щодо специфіки роботи із неповнолітніми суб'єктами пробації для працівників уповноважених органів з питань пробації та релігійних організацій, розширення практики запозичення міжнародного досвіду щодо взаємодії органів пробації з релігійними організаціями), громадському (здійснення агітаційної діяльності серед громадськості з метою залучення якомога більшої кількості релігійних організацій, волонтерів, громадських організацій, благодійних організацій, медиків, психологів, соціологів до взаємодії з уповноваженими органами з питань пробації, здійснення діяльності щодо підвищення авторитету релігійних організацій у суспільстві), особистісному (участь релігійних організацій у реалізації пробаційних та індивідуальних програм щодо кожного окремого неповнолітнього суб'єкта пробації).

9. Визначено доцільність взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, зокрема, акцентовано увагу на необхідності доповнення положень Закону України «Про пробацію» статтю 11-1, яка б регулювала застосування четвертого виду пробації – постпенітенціарної пробації, що полягає у здійсненні уповноваженими органами з питань пробації тимчасових заходів спостереження та нагляду за поведінкою осіб, зокрема неповнолітніми, які мають високий рівень ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень, терміном до дванадцяти місяців після зняття їх з обліку в уповноважених органах з питань пробації та звільнення з місць позбавлення волі. При цьому такий нагляд має полягати у відвідуванні працівниками уповноваженого органу з питань пробації особи за місцем проживання, навчання та роботи протягом запропонованого нами вище терміну з метою забезпечення безпеки суспільства шляхом запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Запропоновано Порядок про взаємодію уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями та доведено необхідність законодавчого його закріплення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коренюк А. А., Палій М. В. Нормативно-правове забезпечення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 277–280.

2. Коренюк А. А. Зарубіжний досвід співпраці органів пробації з релігійними організаціями у сфері запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. № 1(3). С. 167–172.

3. Коренюк А. А. Становление и развитие probation как системы средств предупреждения преступности несовершеннолетних. *Legea si viata*. 2017. № 12/2. С. 92–95.

4. Коренюк А. А. Рецидивна злочинність неповнолітніх в Україні: сучасний стан та попередження. *Публічне право*. 2018. № 2 (30). С. 233–237.

5. Коренюк А. А. Шляхи вдосконалення практичної діяльності органів пробачії та релігійних організацій у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2018. № 2. С. 26–30.

6. Коренюк А. А. Орган пробачії як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. *Публічне право*. 2018. № 3(31). С. 31–40.

7. Коренюк А. А. Особливості релігійної профілактики рецидивної злочинності неповнолітніх. *Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Ірпінь, 1 берез. 2018 р.). Ірпінь, 2018. С. 237–240.

8. Коренюк А. А. Пробачія як система заходів зниження рівня рецидивної злочинності неповнолітніх: *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: зб. матеріалів кругл. столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 186–188.

9. Коренюк А. А. Основні форми взаємодії органів пробачії з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 листоп. 2018 р.). Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 138–141.

10. Коренюк А. А. Питання підвищення ефективності взаємодії органів пробачії з релігійними організаціями в запобіганні рецидиву неповнолітніх: *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: зб. матеріалів кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 289–291.

АНОТАЦІЯ

Коренюк А. А. Взаємодія органів пробачії з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню соціально-правових та організаційних засад взаємодії органів пробачії з релігійними організаціями у сфері запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Висвітлено витоки становлення та розвитку взаємодії органів пробачії з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні.

Проаналізовано правову природу взаємодії органів пробачії з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Розглянуто зарубіжний досвід співпраці органів пробачії з релігійними

організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх. Висвітлено сучасний стан та тенденції рецидивних злочинів неповнолітніх в Україні. Охарактеризовано орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Удосконалено та виділено основні форми взаємодії органів пробації з релігійними організаціями з метою запобігання вчиненню неповнолітніми повторних кримінальних правопорушень. Запропоновано напрями вдосконалення практичної діяльності органів пробації та релігійних організацій у сфері боротьби з рецидивною злочинністю неповнолітніх, яке має відбуватися на трьох рівнях: державному, громадському та особистісному.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, рецидивна злочинність, органи пробації, релігійні організації, взаємодія, запобігання злочинності, правова природа.

АННОТАЦІЯ

Коренюк А. А. Взаимодействие органов пробации с религиозными организациями в предотвращении рецидивных преступлений несовершеннолетних в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному научному исследованию социально-правовых и организационных основ взаимодействия органов пробации с религиозными организациями в сфере предотвращения рецидивных преступлений несовершеннолетних в Украине. Актуальность научного исследования заключается в том, что хотя в Украине в последнее время и наблюдаются тенденции к снижению совершения несовершеннолетними повторных преступлений, однако, на самом деле, статистические данные правоохранительных органов не соответствуют фактической картине и реальным масштабам рецидивной преступности несовершеннолетних. Общественно опасные последствия рецидивной преступности несовершеннолетних требуют разработки и применения новых эффективных психолого-педагогических, социально-экономических и правовых мер с целью снижения уровня преступности несовершеннолетних вообще и рецидива преступлений несовершеннолетних в частности. В связи с этим данная категория преступников требует повышенного внимания, систематического контроля и надзора со стороны не только персонала органов и учреждений уголовно-исполнительной системы, но и суда, национальной полиции Украины, общественных, благотворительных и религиозных организаций с целью организации взаимодействия в профилактике рецидивной преступности несовершеннолетних.

Из научных источников установлено, что наиболее прогрессивной и эффективной формой воздействия на несовершеннолетних преступников, которая позволяет избежать уголовной субкультуры мест лишения свободы и не изолирует человека от общества, что важно для сохранения социальных связей в обществе, и основывается на правильном сочетании физического, профессионального, образовательного, психологического, социального и религиозного воспитания является пробация. Выяснено, что пробация, как форма воздействия на преступника

с целью его перевоспитания в условиях, когда его свобода не ограничена, имеет свою историю, общие и специфические закономерности возникновения и развития.

В результате изучения зарубежного опыта в применении пробации несовершеннолетних установлено, что эффективность работы службы пробации в предотвращении рецидивирующих преступлений несовершеннолетних связана с взаимодействием с различными государственными и негосударственными формированиями, в частности общественными, благотворительными и религиозными организациями. В частности, религия занимает одно из ведущих мест в жизни верующих людей, а Церковь часто принимает участие в работе с осужденными в местах лишения свободы.

Обобщив результаты положительного опыта осуществления пасторской опеки в учреждениях исполнения наказаний, аргументирована целесообразность законодательного закрепления религиозной деятельности связанной с пробацией. Усовершенствованы и выделены основные формы взаимодействия органов пробации с религиозными организациями в целях предотвращения совершения несовершеннолетними повторных уголовных правонарушений. Предложены направления совершенствования практической деятельности органов пробации и религиозных организаций в сфере борьбы с рецидивной преступностью несовершеннолетних, которое должно происходить на трех уровнях: государственном, общественном и личностном.

Основываясь на эмпирической базе исследования, в частности на результатах анкетирования, и учитывая информацию, полученную из постановлений судей, статистических материалов Генеральной прокуратуры Украины, Верховного Суда Украины, Государственной судебной администрации Украины, Министерства юстиции Украины, а также разносторонний зарубежный опыт, сформулированы рекомендации: о внесении изменений в Уголовно-исполнительный кодекс Украины путем дополнения статьей 128-2; по разработке и утверждению Порядка о взаимодействии уполномоченных органов по вопросам пробации с религиозными организациями, который бы определял алгоритм сотрудничества органов пробации с религиозными организациями в реализации ключевой задачи органов пробации – предотвращение рецидивной преступности; в случае принятия указанного выше порядка необходимо внести изменения в Закон Украины «О пробации», в частности дополнить статью 21 частью 2 следующего содержания: «Взаимодействие органа пробации с религиозными организациями осуществляется в соответствии с настоящим Законом и Порядка о взаимодействии уполномоченных органов по вопросам пробации с религиозными организациями»; о дополнении статьи 2 Закона Украины «О пробации» предложенным авторским определением термина «ювенальная пробация»; о дополнении положений Закона Украины «О пробации» статьей 11-1, регулирующей применение четвертого вида пробации – постпенитенциарной пробации, которая заключается в осуществлении органами пробации временных мер наблюдения и надзора за поведением лиц, в том числе несовершеннолетних, которые имеют высокий уровень риска совершения повторных уголовных правонарушений, сроком до двенадцати месяцев после снятия их с учета в уполномоченных органах по вопросам пробации и освобождения из мест лишения свободы. Такой надзор заключался бы в посещении работниками органа пробации лица по месту жительства, учебы и работы в течение

предложенного нами выше срока с целью обеспечения безопасности общества путем предотвращения совершения им повторных уголовных правонарушений.

Ключевые слова: преступность несовершеннолетних, рецидивная преступность, органы пробации, религиозные организации, взаимодействие, предотвращение преступности, правовая природа.

SUMMARY

Korenyuk A. A. Interaction of bodies of a probation with the religious organizations in prevention recurring crimes of minors in Ukraine. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The thesis is devoted to complex scientific research of social and legal and organizational bases of interaction of bodies of a probation with the religious organizations in the sphere of prevention recurring crimes of minors in Ukraine. Sources of formation and development of interaction of bodies of a probation with the religious organizations in prevention recurring crimes of minors in Ukraine are lit.

Are analyses the legal nature of interaction of bodies of a probation with the religious organizations in prevention recurring crimes of minors in Ukraine. The foreign experience of cooperation of bodies of a probation with the religious organizations in prevention recurring crimes of minors is considered. The current state and trends of recurrent crimes of minors in Ukraine is lit. Are characterized body of a probation as the subject of prevention recurring crimes of minors in Ukraine. It is improved and are allocated the main forms of interaction of bodies of a probation with the religious organizations for prevention of commission by minors of repeated criminal offenses. The directions of improvement of practical activities of bodies of a probation and the religious organizations in the sphere of fight against recurrent crime of minors which has to occur at three levels are offered: state, public and personal.

Keywords: crime of minors, recurrent crime, bodies of a probation, religious organizations, interaction, prevention of crime, legal nature.